

HISTORIJSKA ZNANOST IZMEĐU TRADICIONALNE HISTORIOGRAFIJE I POSTMODERNE KRITIKE U SVJETLU NEKOLIKO RADOVA HISTORIČARA IZ BOSNE I HERCEGOVINE I HRVATSKE

Elvir Selimović

Sarajevo
elvir.selimovic117@gmail.com

UDK: 930.1:930.85(497.6)(497.5)
doi: <https://doi.org/10.7251/NOE2109009S>

Primljen: 11. 10. 2020.

Prihvaćen: 10. 1. 2021.

U prvom dijelu rada, koristeći relevantnu literaturu, autor nudi pregled razvoja historiografije od antike do kraja XX stoljeća, uz iznošenje osnovnih karakteristika historijske misli, epistemoloških smjernica i primjenjivanih metodoloških principa u antičkoj historiografiji, historiografiji u srednjem vijeku i historiografijama u XVIII, XIX i XX stoljeću. U drugom dijelu rada autor opisuje postmodernističke historiografske koncepte, uspoređuje ih sa osnovnim principima tradicionalne historiografije i na osnovu stajališta profesionalnih historičara ukazuje na moguće tragove razvoja nove metodologije historijske znanosti u kontekstu postmodernizma.

Ključne riječi:

historija, znanost, povijest, tradicionalna historiografija, postmodernizam

Uvod

Šta je historija? Ako pokušamo odgovoriti na ovo pitanje (na temelju proučavanja relevantne literature), otkrit ćemo da nema jednoznačnog odgovora, otkrit ćemo desetine definicija historije kao znanosti, historije kao historičarevog predmeta proučavanja i historije kao rezultata historičarevih istraživanja. Historijska znanost je zahtjevna i od historičara iziskuje cjeloviti kognitivni angažman. Riječ historija (*historía*) je grčkog porijekla i obuhvata sljedeća značenja: znanost koja istražuje i proučava prošlost, priču ili događaj. Historijski (*historikós*) je onaj događaj koji se tiče povijesti, koji je stvarno bio, tačan, i koji se pamti (Domović et al., 1998, p. 559; Vujaklija, 1980, p. 368). *In hoc casu* za predmet proučavanja historijske znanosti koristit ćemo pojam povijest, a za djela koja su nastala kao rezultat historičarevog rada upotrebljavat ćemo pojam historiografija. U pregledu njenog povije-

snog razvoja, pod pojmom historiografija podrazumijevat će se i koncept historijske znanosti određene historiografske škole i njena metodologija. S obzirom na njenu složenost, historičari se od početaka njenog razvoja do danas nisu slagali oko toga šta historija zapravo jeste.

Osnovne karakteristike razvoja historiografije od Herodota do Leopolda fon Rankea

Prvi tragovi historiografskog zanimanja u zemljama starog Istoka nalaze se u carskim autobiografijama i hronikama. Prvi pisani pregled staroistočnog svijeta dao je grčki historičar Herodot (Hēródotos /485–425 god. p. n. e./). U djelima prvih grčkih historičara (logografi) povijesne činjenice su zanemarivane. U obzir su uzimana predanja i mitovi, kroz koje su se vršile rekonstrukcije povijesti plemena ili aristokratskih rodova, uz svjesna uljepšavanja sa ciljem dopadanja čitaocima. Značajna pažnja pridavana je poznatim osobama, koje su tumačene kao pokretačka snaga društva. Kao narativni pripovjedač događaja, koji ne traži njihove uzroke i povezanost na tom osnovu, Herodot je napisao *Historiju grčko-persijskih ratova*. To djelo će utemeljiti historiografski stil, koji će postati najzastupljeniji u antičkoj historiografiji. Sa razvojem grčkog društva, mijenjao se i teleološki karakter historiografije, od koje se zahtijevalo da obrazuje državnike i građane, dok se povijesni proces objašnjavao prirodom ljudi koja se ne mijenja, te je, smatralo se, na osnovu prošlosti moguće prozreti budućnost. Ovakav poučno-pragmatički pravac osnovao je Tukidid (Thoukydidē /460-395 g. p.n.e./). Ipak, u IV stoljeću p. n. e. historija je postala grana retorike, koja je služila za ilustraciju i legitimiranja govorničkih stavova.

Grčka historiografija je umnogome utjecala na razvoj rimske historiografije, čiji počeci se nalaze u IV stoljeću p. n. e. Osnovni izvori za rimske historičare bili su *fasti consulares*,¹ dok su ljetopisi najraniji oblici historiografskih izvještaja. Prvo djelo takve vrste napisao je Kvint Fabije Piktora (Quintus Fabius Pictor /III st. p. n. e./) pod nazivom *Ljetopis*. Slijedeći Tukidida i Polibija, u I stoljeću p. n. e. Gaj Salustije Krisp (Gaius Sallusticus Crispus /86–34 g. p. n. e./) piše djela koja nemaju karakter ljetopisa. Bio je priznati retor, koji je u povijesti tražio etičke uzore, a historiju smatrao granom retorike. U ovu skupinu historiografskih radova spadaju i djela (govori, pisma i

¹ Registri najviših rimskih magistrata (konzula) sa važnim događajima, koji su se desili za vrijeme jednogodišnje uprave svakog od magistrata. Pored konzulskih, korišteni su i *fasti triumphales*, *fasti sacerdotales*, etc. (Vidjeti više u: Mesihović, 2015).

rasprave) Marka Tulija Cicerona (Marco Tullius Cicero /106–43 g. p. n. e./), koji je historiju razumijevao kao učiteljicu života.² U djelima Tita Livija (Titus Livius /59 g. p. n. e. – 17 g. n. e./) historija je predstavljena vrstom literature koja se čitala kao ep ili tragedija, dok je historičar osnovnu pažnju poklanjao umjetničkom izrazu, ne obazirući se na činjenice. Djelo *Ab Urbe condita* je njegovo najvažnije djelo. Tu je u 142 knjige opisao opću rimsku povijest, koja obuhvata period od osnivanja grada do njegovog doba (Matijašević, 2018).

Najistaknutiji rimski historičar u doba Carstva, bio je Kornelije Tacit (Publius Cornelius Tacitus /55–120 g./). Sebi je postavio zadatak da piše bez mržnje i pristrasnosti. Međutim, njegova djela karakterizira upravo pristrasnost, izraženija više nego u bilo kojem djelu ostalih antičkih historičara. Njegov cilj nije bio ispitivanje povijesti, već izlaganje o prošlosti. Pisao je u formi ljetopisa. Po ugledu na Tacita, pisao je i posljednji značajniji rimski historičar Amijan Marcelin (Ammianus Marcellinus /330–400 g./). U doba antike historiografija je imala za cilj da „pouči“ vladare u sadašnjosti i da u očima običnog puka uzdigne ili unizi vladare iz prošlosti (Kožar, 1994, p. 23–31; Avdijev, 2007, p. 5–18; Maškin, 2005, p. 5–26).

Od klasične antike kršćanski srednji vijek je preuzeo poimanje historije kao učiteljice života, samo je promijenjen koncept i cilj poučavanja. Historija više nije bila učiteljica života generalno, već je trebala poučavati kršćanskom smislu života i otkrivati smisao u svemoćnim i tajanstvenim odlukama Božijim. Bavljenje historijom bilo je podređeno višim ciljevima etike i teologije. Crkva je s povjerenjem gledala na historiografske spise, koji, smatralo se, pomažu u izgradnji kraljevstva Božijeg objavljujući Božiju slavu, jer ukazuju na uzvišene primjere ljudi koje je inspirisao Duh Sveti. Klinijevski opat Petar Venerabilis (Petrus Venerabilis /1092/4–1156/) u knjizi *De miraculis* navodi da je monah po zvanju obavezan pisati historiju koja mora služiti slavi Crkve. I Raul Glaber (Rodulfus Glaber /985–1050/), najbolji historičar svog vremena, na isti način je poimao ulogu historije („Raoul Glaber“, n.d.). Historija u srednjem vijeku nije imala autonoman položaj među znanjima u sistemu sedam slobodnih vještina. Bila je pridružena gramatici; nije našla svoje mjesto ni na univerzitetima, tako da se nisu javljali ni problemi historiografske metodologije, jer ona nikoga nije ni zanimala (Šunjić, 1984, p. 29–62.)

Srednjovjekovni Arapi izgradili su novu kulturu asimilirajući glavne osobine grčko-rimske kulture i, kao takvu, je preko Španije prenijeli Evropi. Izvori islamskog učenja (Kur'an i Sunet) imali su znatnog utjecaja na historio-

² Ciceronovu definiciju historije historičar Marko Šunjić nazvao je slavnom: „Za sva vremena ostala je slavna Ciceronova definicija po kojoj je istorija: svjedok vremena, svjetlo istine, život uspomena, učiteljica života i vjesnik starine.“ (Šunjić, 1984, p. 31).

grafiju. Historijska djela u predislamskom dobu pisana su na temelju legendi i anegdota. Prva historijska djela u islamskom dobu pisana su u vidu biografija i tretirala su mnoga pitanja vjerske tradicije. Za izvore su uzimali izvještaje čitavog lanca suvremenika događaja, koje su odabirali po vlastitom sudu. Dva najznačajnija arapska historičara u ranom srednjem vijeku bili su Al-Tabari (838–923) i Al-Masudi (?–956).³ Nakon njih, razvoj arapske historiografije naglo je usporen. Neophodno je spomenuti i Ibn-Haldunovo (1332–1406) poimanje historije. Bio je jedan od prvih historičara koji su se bavili i filozofijom povijesti. U Uvodima⁴ Haldun je izložio teoriju povijesnog razvitka, koji se odvijao pod utjecajem prirodnih uslova i društvene moći naroda. Nazivali su ga i „arapskim Tojnbijem“. U svojim uporednim istraživanjima nastojao je da otkrije i objasni uzroke povijesnih događaja.

Velikog utjecaja na vizantijsku historiografiju imala su duhovna i intelektualna dostignuća Grka, Egipćana i drugih naroda. Značajno za razvoj vizantijske historiografije bilo je to što nije prekinuto izučavanje starogrčkih filozofa i historičara. Najdominantnije su bile dvije vrste historiografskih djela: monografije i hronike svijeta (Kožar, 1994, p. 33–38; Đurđev, 1974, p. 13; Blek i Makrejld, 2007, p. 44)

U vrijeme renesanse u Evropi oživljen je ciklični (svojestven antici) pogled na povijest, koji u osnovi takvog tumačenje povijesti ima stav da su sve civilizacije predodređene da nakon nekog perioda uspona dožive propast. Pojavom racionalizma zamijenjena (potisnuta) je ideja o neizbježnom propadanju idejom o stalnom napretku ljudskog društva. Đovani Batista Viko (Giambattista Vico /1668–1744/) je, u djelu *Nova Nauka*, unaprijedio cikličnu teoriju povijesnog razvoja, koja je kroz tri faze razvoja objašnjavala napredak civilizacija. I njemački filozof Immanuel Kant (Immanuel Kant /1724–1804/) vjerovao je u ideju napretka i nastojao da otkrije smisao povijesnog razvoja. Historiju kao lijepu književnost su razumijevali i takvu pisali: Volter (Voltaire /1694–1778/) u Francuskoj i Bolingbruk (Bolingbroke /1678–1751/) u Britaniji. Pisali su za široke mase i pretvorili historijska djela u komercijalni proizvod. Veći dio historiografskih djela u XVIII stoljeću pisan je za političku upotrebu, ali su postojali i historičari koji su pisali djela za „one dolje“ – za široki krug čitalaca. Pisane su naručene, elitne i urbane historije. Prema tome, historičari nisu koristili istovjetne metode pri pisanju svojih djela.

U XVIII stoljeću historijska znanost je počela da sazrijeva u znanstvenu disciplinu, ali će osnovna obilježja moderne znanstvene discipline poprimiti

³ Napisao je opću povijest u 30 dijelova, koja nije sačuvana. („Ali ibn al-Husayn al-Masudi“, n. d.)

⁴ Uvodi su jedna od tri cjeline Haldunovog djela *Knjiga istaknutih primjera i popis subjekata i predikata koji obrađuju historiju Arapa, Persijanaca i Berbera*.

tek u XIX stoljeću, kada se insistiralo na važnosti poznavanja činjenica i analizi podataka. U cijelom tom periodu smatralo se da je najvažnije pisanje nacionalnih historija. Ta tendencija je najizraženija kod Leopolda fon Rankea (Leopold von Ranke /1795–1886/) i britanskog historičara Makolija (Macaulay /1800–1859/). Osnovni princip Rankeove historiografske koncepcije bio je da se o prošlosti ne govori ništa što nije utemeljeno na dokazima i da se pokaže kako je stvarno bilo. Smatrao je da, osim što tumače prošlost, historičari moraju i da je razumiju. Zbog toga je optuživan za historizam, a američki i engleski historičari su ga nazivali staromodnim pozitivistom. Takve kritike se odnedavno osporavaju. Historičar Artur Marvik (Arthur Marwick) smatra da je, i pored svih manjkavosti, Rankeov pristup historiji za krajnji ishod imao znanstveni rad (Blek i Makrejld, 2007, p. 39–68).

U XIX stoljeću, pored empirizma kao dominantnog oblika historijskog rada, u Evropi se razvio i pozitivizam. Autor pozitivističkog pristupa proučavanju društva – Ogist Kont (Auguste Comte /1798–1857/) dijelio je historiju na teološku, metafizičku i pozitivističku. Ključna ideja pozitivizma bila je da znanstvenici, uz pomoć empirijskih podataka, mogu da otkriju uzročnu vezu između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. I američku historijsku znanost pozitivizam je uveliko oblikovao. Uzimajući sve u obzir, možemo zaključiti da se historiografija u XIX stoljeću rađala iz metoda empirizma i pozitivizma, te se profilirala u historijsku znanost sa osnovnim odlikama moderne znanstvene discipline. Nakon pozitivističke i empirijske dominacije, evropski historičari su krenuli novim pravcima (Blek i Makrejld, 2007, p. 39–68).

Historiografija u XX stoljeću

Najznačajnija pojava u historiografiji ovog stoljeća jeste škola *Anala*, koja se svojim konceptima suprotstavljala devetnaestostoljetnim historiografskim tradicijama. Škola *Anala* je zauzela glavno mjesto u razvoju francuske historiografije, a imala je širok odjek i recipijente širom Evrope. Općenito gledajući, analisti su metodološki i tematski obogatili historijsku znanost i razvijali multidisciplinarni pristup proučavanju povijesti. Prepoznatljive su četiri generacije historičara analista, koji su u interakciji historije sa drugim znanstvenim disciplinama namjeravali dosegnuti totalnu historiju. Prvoj generaciji analista pripadaju utemeljitelji ove škole historije, Lisjen Fevr (Lucien Febvre /1878–1956/) i Mark Blok (Marc Bloch /1886–1944/), koji su 1929. godine pokrenuli časopis *Anali za ekonomsku i društvenu historiju*, čije ime će biti mijenjano često, zbog primjene novih metoda i izučavanja novih

tema. Fevr i Blok, kao historičari, stasavali su u okrilju škole metoda, koja je emanirala iz francuskog pozitivizma i njemačkog historizma iz XIX stoljeća.

Blok, Fevr i njihovi nasljednici zagovarali su multidisciplinarni pristup i odbacivali narativnu (događajnu) historiju, smatrajući da je analiza ključ za razumijevanje povijesti. Tražili su nove metode i koristili nove izvore. Smatrali su da se povijest ne može objašnjavati po Rankeovom modelu, na osnovu raznorodnih činjenica, jer one i ne postoje po sebi, nego se rađaju u glavi historičara. Nisu prihvatili teorije o zakonitosti povijesnog razvoja i odbacivali su apsolutnu objektivnost historijske znanosti. Svojim originalnim djelima, potvrdili su primjenu svoje teorije u praksi, kritički orijentirane prema tradicionalnoj historiografiji.

Nakon Drugog svjetskog rata drugu generaciju analista predvodio je Fernan Brodel (Fernand Braudel /1902–1985/). Časopis *Anali. Zbornik za društvenu historiju*, 1945. godine mijenja naziv u *Anali. Ekonomije, društva, civilizacije*. Već smo naveli da je časopis mijenjao ime sa metodološkim i tematskim promjenama koje je uvodilo uredništvo časopisa. Pod utjecajem Anrija Bera i Anrija Pirena, Brodel je razvio interesovanje za mediteranski svijet. *Mediteran i mediteranski svijet u doba Filipa II* naslov je njegove teze, koju je napisao prije rata, a koja je propala sa njegovim odlaskom u zarobljeništvo. Čini se nevjerojatnim podatak, da je u zarobljeništvu *ex capite* ponovo napisao svoju tezu, koju je odbranio 1947. godine kod Lisjena Fevra. Njegova teza postala je najznačajnija historiografska knjiga XX stoljeća, koja je bila najbliža totalnoj historiji. Ova generacija analista, uz djelimičnu upotrebu kvantitativnih metoda, usmjerila je istraživački fokus sa događaja na društveno-ekonomske strukture i procese dugog trajanja, te različite nivoe povijesnog vremena. Brodel je prepoznao geografsko, društveno i događajno vrijeme u povijesti. Političke događaje posmatrao je kao površinske impulse, dok je glavni predmet njegovog historiografskog sagledavanja bila slojevitost materijalne kulture, kao najšire shvaćene društvene historije – totalne historije.

Nakon afirmacije škole *Anala*, Brodel je 1969. godine uredništvo časopisa predao trećoj generaciji analista: Žaku Le Gofu (Jacques Le Goff /1924–2014/), Emanuelu Leroa Ladiriju (Emmanuel Le Roy Ladurie /rođ. 1929/) i Marku Ferou (Marc Ferro /rođ. 1924/). Treća generacija je proučavala povijest mentaliteta (kolektivna sjećanja: ljubav, strah, snove, mitove, bolesti), i bavila se kulturom i svakodnevnicom u okvirima regionalne ili lokalne totalne historije, uzimajući u obzir činjenice koje su do tada bile u istraživačkom domenu antropologa. Na takvim metodološkim i tematskim postavkama etablirat će se četvrta generacija analista, koja se inspirisala književnom

teorijom i antropologijom. Međutim, istraživački ideal analista iz šezdesetih godina prošlog stoljeća (obuhvatiti odnos svih područja društvenog života nekog razdoblja) neće biti ostvaren zbog fragmentacije kojoj su analisti bili izloženi, orijentirajući se prema različitim društvenim znanostima i pristupima bogatoj povijesnoj zbilji. Takav razvoj uzrokovao je usmjerenja na uža istraživačka područja. (Stanić, 2009, p. 203–217; Gross, 2006, p. 589–590, Blek i Makrejld, 2007, p. 86–105).

Prepoznatljiv je kontinuitet razvoja socijalne historije od šezdesetih do devedesetih godina dvadesetog stoljeća. Desetak godina kasnije, historiografija će se atomizirati u mnoge nepovezane oblasti. Suprotstavljale su se istraživačke metode, prostorne granice istraživačkih jedinica i predmeti istraživanja. Sredinom osamdesetih godina na socijalnu historiju počinje „napadati“ nova kulturna historija, koja se ograničavala na male pripovijesti, dok je socijalna historija istraživala društvene procese. U tome je suština tog sukoba. Sa novom kulturnom historijom u uskoj je vezi historija svakodnevnice, na koju je veliki utjecaj imala i historija žena. Proučavanje svakodnevnice preuzeli su profesionalni historičari, te je propala nekadašnja namjera da historiju svakodnevnice pišu oni koji su pogođeni poviješću. Kasnih sedamdesetih godina počeo je razvoj *oral history* – usmena historija koja se dotiče svakodnevnice, socijalne i kulturne historije. Putem intervjuva sa suvremenicima događaja, usmena historija prikupljala je iskustva obespravljenih, siromašnih i marginaliziranih grupa. Tako prikupljenim izvorima, istraživač je kasnije postavljao istraživačka pitanja (Cvijović-Javorina, 2012, p. 441). Ranih sedamdesetih godina, pod utjecajem feminizma, javlja se sve veći interes za povijest žena. Pod utjecajem kulturne historije razvit će se historija roda koja se bavi odnosima žena i muškaraca u povijesti.

Nakon 1989. godine, u Evropi se pojavljuju revizije i reinterpretacije ideološko-politički prihvatljivih narativa o povijesti Drugog svjetskog rata. Otvaraju se debate između historičara i javnosti, čiji odnos postaje nezaobilazni dio povijesti suvremene historiografije. Naprimjer, u Njemačkoj su najbrojniji bili sporovi oko interpretacije nacističke povijesti i odnosa većine Njemaca prema tom režimu. Ti sporovi su nastavljeni i nakon ujedinjenja Njemačke. Javnost je naročito protresla knjiga *Hitler's Willing Executioners: Ordinary Germans and the Holocaust* (1996), autora Danijela Goldhagena, koji je tvrdio da se većina njemačkog društva identificirala sa nacističkim režimom (što je poslije rata uglavnom prešućivano) i da je, prema tome, holokaust nacionalni projekat, što je neprihvatljivo. U Austriji je (osamdesetih godina) razbijan mit o Austrijancima kao prvim žrtvama nacističke Njemačke i dokazivana odgovornost mnogih Austrijanaca za nacističke zločine. Potkraj XX sto-

ljeća slične reinterpretacije i rasprave vođene su i u Švicarskoj (o navodnoj Švicarskoj neutralnosti u ratu), Poljskoj (o poljsko-židovskim odnosima u okupiranoj Poljskoj) i Francuskoj (o karakteru Petenovog režima). I pored činjenice da je suvremena historiografija (na početku XXI stoljeća), pod snažnim kritičkim udarom postmodernizma, postala nesigurnija nego ikada ranije, Mirjana Gross je smatrala da ipak novi pristupi istraživanju pružaju historičarima solidne osnove za postizanje relevantnih znanstvenih rezultata (Gross, 2006, p. 583–609).

Historiografija u socijalističkoj Bosni i Hercegovini bila je determinirana marksističkim principima, odnosno razvijala se na temeljima Marksove historijske misli. Neki historičari smatraju da je historiografija bila komponenta politike i ideologije socijalističke vlasti. Novi historiografski pravci razvijani u drugoj polovini XX stoljeća u Evropi i Sjedinjenim Američkim Državama (SAD), a posebno ideje škole *Anala*, imat će recipijente i među jugoslavenskim historičarima, ali i protivnike takvih orijentacija, koji su ih smatrali nespojivim sa jugoslavenskom historiografijom.

Na primjeru polemike koju su sedamdesetih godina vodili historičari Branislav Đurđev (1908–1993) i Mirjana Gross, možemo rekonstruirati proces širenja i (ne)prihvatanja novih metodoloških pristupa (svojtvenih analistima) među jugoslavenskim historičarima. Đurđev je optuživao Mirjanu Gross zbog uvođenja strukturalizama u marksističku historiografiju – tada proklamovani cilj službene jugoslavenske historiografije. S druge strane, Gross je tražila razračunavanje sa tradicionalnom historiografijom i pozitivističkim shvatanjima. Zagovarala je metodološki obrat uvođenjem strukturalne analize koja bi historiografiju uvela u red pravih društvenih znanosti. Ako se jugoslavenska historiografija ne preobrazi u pravu društvenu znanost, postat će samo skladište podataka za društvene znanosti i mitomane, smatrala je Mirjana Gross. Đurđev je pak mislio da je ono što Gross nudi strukturalizam – modifikovana postmarksistička teorija – koju ona nastoji predstaviti kompatibilnom sa marksističkom historiografijom, što nije moguće.

Zanimljivo je to da su i jedno i drugo govorili sa pozicije marksističkog historičara, te je teško uhvatljiva suština njihovih stavova. Ipak, očevidno je da su im se stavovi razilazili uglavnom u pogledu (ne)prihvatanja novih historiografskih pravaca razvijanih u Evropi i SAD u drugoj polovini XX stoljeća. Đurđev je tvrdio da su nemarksistička historiografska stremljenja neuklopiva u sistem jugoslavenske historiografije, koja treba imati izvornu marksističku orijentaciju, dok je Gross smatrala da su novi pravci razvoja historije vrijedan doprinos marksističkoj historiografiji. Na nastojanja Mirjane Gross da inicira

promjene u jugoslavenskoj historiografiji po ugledu na evropske tendencije, Đurđev je gledao kao na njen pokušaj da izmiri marksističko shvatanje historije sa strukturalističkom školom. Mirjana Gross je teoriju povijesti koju je zastupao Đurđev smatrala ostatkom prošlosti, koju zastupa originalni marksistički filozof povijesti (kako je između ostalog sebe nazivao i sam Đurđev). Za Đurđeva je smatrala da sa marksističkih filozofskih visova ne želi da pogleda na svakodnevne „muke historičara“, dok je sebe nazivala interesentom za metode i tehnike prisutne u suvremenoj historijskog znanosti. Na kraju diskusije, u tekstu *Dva nespojiva svijeta*, Mirjana Gross je navela da Đurđev zapravo uopće ne razumije o čemu ona govori (Gross, 1980, p. 309–310).

U narednom periodu Đurđev je pažnju posvetio klasifikaciji povijesnih izvora i proučavanju sinteze, koju je kao metod u historiografiji dijelio na objektivnu sintezu na stručnom i znanstvenom nivou. Zanimljivo je da nikada nije napisao cjelovit priručnik o metodologiji historijske znanosti, iako se uveliko bavio tim pitanjima obrazlažući ih na mnogobrojnim kongresima historičara širom svijeta i objavljujući članke i rasprave u mnogobrojnim časopisima. To nije učinio, kako sam navodi, jer je namjeravao da probleme historijske metodologije dovede do kraja. Nasuprot njemu, Mirjana Gross je nastavila pratiti razvoj historiografije u svijetu i pisati nova osuvremenjena izdanja svog značajnog djela *Historijska znanost*.

Mirjana Gross je sedamdesetih godina bila uvjerena da je profesionalna historija sa novim historiografskim pravcem vezanim za školu *Anala* dosegla privremeni vrhunac. Ali, dvadesetak godina kasnije (1996) smatrala je da se o historiografiji više ne može razmišljati kao o odnosu tradicionalne i nove strukturalne historije, jer analisti više nisu avangarda, a elementi tradicionalne historiografije su oživljeni u kontekstu historije svakodnevnice i proučavanju marginalnih grupa. Osim toga, antička shvatanja historije kao poddiscipline retorike, vraćaju se u život u kontekstu postmoderne – „lingvističkog obrata“. Zbog toga, Mirjana Gross nije favorizirala ni jedan pravac, ali je ukazivala na pluralizam kao realnost suvremene historiografije (Đurđev, 1978, p. 441–470; 1980, p. 305–308; Gross, 1979, p. 239–261; 1980, p. 309–310; 1996, p. 7–10; Juzbašić, 2010).

Na karakter historiografije u Bosni i Hercegovini, koja se razvijala od šezdesetih godina XX stoljeća, historičar Muhidin Pelesić je ponudio zanimljiv osvrt.⁵ U jednom svom članku (2015), reinterpreterajući njegove stavove i mišljenja historičara Husnije Kamberovića o stanju historiografije u Bosni i Hercegovini danas, autor ovog rada zapisao je sljedeće:

⁵ O stanju historiografije u Bosni i Hercegovini na prelazu iz XX u XXI stoljeća vidjeti *in extenso* u: Pelesić (2009, pp. 127–198) i Kamberović (2006, pp. 217–222; 2012).

„Historičar Muhidin Pelešić, između ostalog, u omnibus studiji (2009), opisao je stanje bosanskohercegovačke historiografije 60-tih godina XX stoljeća, čije je začeće evidentirano u 19. stoljeću, a koju su komunisti institucionalizirali i učinili punoljetnom. Ona je, naravno, bila politički kontrolirana, međutim, ideologija je izgubila bitku sa znanostima, tako da ukupni do sada poznati znanstveni rezultati ukazuju, da već 1960-ih godina, bosanskohercegovačka historiografija nije bila sluškinja režima. Za razliku od tog vremena, Pelešić navodi da je danas u BiH, na sceni nekorisna i politički zahtjevana revizija povijesti. Među bosanskohercegovačkim historičarima postoje danas tri vrste: rijetki koji nude nove uvide u historijska znanja do tada poznata, oni koji prezentiraju nove činjenice na tradicionalan način i treći (takvih je nažalost najviše) koji karikaturalno skiciraju važne historijske teme i kao na pijaci prodaju nam ih kao „historiju“. Četiri godine ranije (2006), historičar Husnije Kamberović je naveo da naša historiografija zaostaje iza modernih svjetskih trendova: po izboru tema (preovlađuju teme iz nacionalne povijesti), metodološkim pristupima (dominiraju tradicionalni pristupi) i po stanju kadrova – velika je usitnjenost institucija i pomanjkanje zajedničkog rada itd. U BiH ne postoji historiografska škola, nemamo historičara koji je utemeljio dobar koncept, i koga bi slijedile nove generacije historičara. Imamo nekoliko kvalitetnih historičara, ali se ne piše o svakodnevnom životu, *gender history* i *oral history*; razdoblje nakon 1945. godine nije istraženo i posebno nemamo istraživača koji se bave najnovijom poviješću – ratove i genocid istražuju ljudi koji se primarno ne bave historijom. Struka je zakazala i na polju pisanja udžbenika etc...“ (Selimović, 2015, pp. 169–170).

Prema mišljenju Husnije Kamberovića, historiografija socijalističke Jugoslavije raspala se i prije raspada države, a historijska znanost u svim postjugoslavenskim zemljama razvijala se samostalno, bez značajnijih međusobnih kontakata. Sa urušavanjem države, urušen je i znanstveni kredibilitet institucija na kojima su radili afirmirani historičari koji su usmjeravali razvoj historiografije. Realni politički i društveni kontekst u svim postjugoslavenskim zemljama u posljednje dvije decenije nije bio povoljan za razvoj historije kao znanstvene discipline. Glavna karakteristika odnosa među postjugoslavenskim historiografijama jeste njihova podjeljenost, koja se više manifestira u osobnim sukobima historičara (koji često nisu ideološki motivirani), a manje u različitom poimanju ključnih metodoloških pitanja historijske znanosti. Ipak, neke nove metodologije historijske znanosti doživjele su afirmaciju i u takvom postjugoslavenskom dobu (v. Vučković, 2017, pp. 81–88).

Postmodernistički historiografski koncepti ili nova metodologija historijske znanosti

Postmodernisti i poststrukturalisti su pred tradicionalne historičare postavili izazov preispitivanja poimanja koncepta historije kao znanosti, dovodeći u pitanje njene tradicionalne općeprihvaćene epistemološke postavke. Radikalni postmodernisti odriču historiji mogućnost spoznaje povijesne zbilje, odvođeći tradicionalnu metodologiju i historiju kao znanost u teorijski nihilizam. Takav izazov je postavljen 1973. godine u jeku „lingvističkog obrata“ sa pitanjem historičara Hejdena Vajta (Hayden White /1928–2018/): da li je historija priča, odnosno da li je historija znanost ili poetička disciplina. U zadnje tri decenije XX stoljeća vođeno je mnogo rasprava o postmodernističkom poimanju historiografije. Mi ćemo za ovu priliku analizirati nekoliko postmodernističkih stavova koji izražavaju suštinu postmodernističke kritike, tradicionalne historiografije i nekoliko njima suprotstavljenih stajališta.

Pod postmodernizmom se podrazumijeva skup ideja i pogleda na svijet, proisteklih iz socijalnih i tehnoloških promjena s kraja XX stoljeća, među kojima se ističu globalna ekonomija, konzumerizam, informatičko društvo, kao i skepticizam prema napretku znanosti. Postmoderna odbija da prihvati prosvjetiteljsku vjeru u razum i napredak. Ona zapravo govori o kraju zapadne paradigme modernog svijeta, ali je nesigurna u koncepte koji će uslijediti nakon kraha modernizma. Postmoderna nije definirala novu paradigmu, zbog čega i jeste „post – moderna“. Izraz je svijesti da je moderna paradigma potrošena, ali nije sigurna šta će uslijediti, zbog čega nudi više mogućih izbora, često proturječnih. Postmodernizam odbacuje značaj velikih pripovijesti, koje nastaju unutar određene kulture koja ih samoj sebi pripovijeda, maskirajući, pritom, nestabilnosti i proturječnosti, koje su svojstvene svakom društvu. Umjesto toga, zagovara pripovijesti o malim praksama i lokalnim događajima, odbacujući univerzalne koncepte. Te male pripovijesti su fragmentarne, relativne i neizvjesne; onemogućavaju svaki pokušaj da se događajima da objektivno značenje, navodi Mirjana Gross. Slaže se sa postmodernističkom kritikom velikih pripovijesti o usponu zapadne kulture, o nacionalnim mitovima i dominaciji bijelog čovjeka, ali odbacuje postmodernističku apsolutizaciju mikrohistorije, kojoj je imanentno obesmišljavanje svakog pokušaja istraživanja povijesnih struktura i procesa, jer bi se u tom slučaju historičari odrekli svoje temeljne zadaće, zaključuje Mirjana Gross (Gross, 2009, p. 167).

Postmodernistička kritika tradicionalne historiografije ne nudi novi epistemološki i metodološki koncept historije. Ona u suštini ugrožava teme-

lje historijske znanosti, odričući joj mogućnost saznavanja istine o prošlim događajima i smatrajući istraživački postupak i kritiku izvora relativnim (uzaludnim), jer je krajnji rezultat rada historičara izmaštana priča (fikcija) izložena u knjigama. To znači da postmodernisti, za razliku od tradicionalnih historičara, smatraju da se objektivna stvarnost ne može dosegnuti kroz dokumente, jer će im svaki autor dati različito značenje. Činjenice po sebi ne odražavaju povijesnu zbilju, i posmatrane izolovano nemaju nikakvo značenje, koje će im tek autor dodijeliti. Jedan od najpoznatijih postmodernističkih autora Alin Manslou (Alun Munslow /rođ. 1947/) smatra, da dokumenti predstavljaju samo „niz značenja i tumačenja“. Postmodernistički filozof historije Kit Dženkins (Keith Jenkins /rođ. 1943/), koji zastupa ekstremne teze dekonstrukcije historije, tvrdi da se povijest može spoznavati (posmatrati) posredstvom tekstova, a nikako kao stvarni događaj. Pisana djela historičara su lingvistička konstrukcija, i kao takva su: neznanstvena, subjektivna i relativna, navodi Dženkins.

Povijesni realitet se ne može znanstveno spoznati, jer se zasniva isključivo na jeziku, kojim se predočava stvarnost–istina, konstruirana od nekih dominantnih grupa. Prema tome, stvarnost u objektivnom smislu zapravo i ne postoji, jer postmodernizam ne smatra da postoji stvarna veza između jezika i socijalno-političke realnosti. Povijesna realnost je moguća kao lingvistički artefakt, čije značenje se stvara među odnosima jezičkih znakova i ne zavisi od njihovog odnosa prema izvanjezičkim, realnim pojavama. Intertekstualnost ne omogućava postizanje objašnjenja realnosti. Postmodernisti tvrde da jezik svjedoči samo o svojoj realnosti i nije sposoban da nas obavijesti o bilo kojoj drugoj realnosti. Tekstovi, koji ne odražavaju realnost, i među kojima nema razlike (briše se razlika između literature i dokumenta), mogu se čitati (dekodirati) na različite načine. Koncept istine je napušten, odbačena je povijesnost i razvoj. Ključni pojmovi u postmodernističkim raspravama su diskurs, dekonstrukcija i decentriranje. Diskurs je institucionalni način mišljenja, determiniran granicama moći unutar društva, koje određuju šta se smije i ne smije misliti–govoriti o predmetu razgovora. Postmodernizam decentrira sve modernističke koncepte. Autori, sljedbenici postmodernizma, uglavnom imaju veoma različita mišljenja, ali su suglasni u tome: da ništa nije fiksno i sigurno, a pogotovo to važi za značenje pisanih tekstova, koji se mogu shvatiti kao privremene fikcije kreirane u skladu sa određenim interesima. Svako znanje je legitimno, jer nijedno nije sigurno. Ovdje se otvara ulaz u interpretativnu i metodološku anarhiju. Da bi se to izbjeglo, i pored činjenice da su različita i multiperspektivna gledišta relevantna i prihvatljiva, valjalo bi voditi računa o okvirnim epistemološkim, metodološkim i logičkim

kriterijima, na kojima će se temeljiti takva (relevantna) mišljenja i znanja.

Postmoderna kritika suvremene historiografije odnosi se na metodologiju historijske znanosti i na raspravu o diskursu. Zapaženo je da historiografske tekstove nije moguće posve odvojiti od književnih – sa kojima nisu istovjetni, ali svojom pripovjednom naravi otvaraju put otkrivanju fikcije u njihovoj historiografskoj naraciji. Dvojica pristalica nove kulturne historije Hejden Vajt i Dominik La Kapra (Dominick LaCapra /rođ. 1939/) utjecali su na stajališta koja spoznaju o prošlosti ne svode samo na istraživanje činjenica, već pažnju obraćaju i na narativne forme i jezički sistem. Vajtova teorija, koja u osnovi ima stav da historijska naracija sadrži elemente fikcije, prepoznata je kao književno-kritički pristup historiji, koji, između ostalog, potiče kreativnost kod historičara. Vajt ne briše granicu između historije (stvarnosti) i književnosti (fikcije). On vjeruje da je povijesna zbilja neoblikovana i nelogična, te joj historičari uz pomoć jezika određuju poredak. On predlaže uvođenje novih narativnih formi i senzibiliranje historičara za jezik, koji će im omogućiti prelazak uskih strukovnih granica i zalazak u svijet poetskog znanstvenog poimanja. Otvaranje struke novim narativnim oblicima omogućilo bi historičarima da pri pisanju koriste vlastiti stil, zapravo da izaberu narativnu formu u skladu sa osobnim estetskim shvaćanjem. Njegov tip historičara nazvan je i *poetski historičar*. Po mišljenju Vajta, narativno objašnjenje nije ni u kakvoj vezi sa činjenicama, jer je to lingvistički postupak usmjeravan estetskim ili etičkim kriterijima, a ne epistemološkim. Vajt će ipak odstupiti od svojih teza, pogotovo je to primjetno kod diskusije o odnosu činjenica i interpretacija u slučaju holokausta. Tvrdio je da je moguće prikazati realnu sliku takvih događaja, koristeći srednji glas koji podrazumijeva naraciju bez objašnjenja i iznošenje činjenica bez uzimanje u obzir pogleda koji su izvan događaja koji se opisuju. Iz toga proizlazi da odnos između povijesnog teksta i prošle zbilje ipak nije fikcija. Činjenice ipak onemogućavaju potpunu slobodu historičarima, kakvu imaju književnici, ali im ostavljaju mogućnost različitih interpretacija.

La Kapra u svojim radovima nastoji pokazati da je istraživanje historiografije uvijek i istraživanje jezika, i da historičari moraju mnogo učiti od književne kritike i filozofije. Povijesni izvori su samo tekstovi koji nadopunjuju realnost, a nikako nisu izvor koji sadrži činjenice o stvarnosti. U pokazivanju više kritičkog osjećaja prema ulozi jezika, pripovjednoj strukturi i razumijevanju teksta, historičari bi potakli evolutivni razvoj historijske znanosti, koja nije logički usmjerena prema apsolutnoj istini, zbog čega je retorika podriva suprotno njezinoj volji, smatra La Kapra. Povijesni dokumenti se mogu čitati i u književnom svjetlu, jer sadrže vlastite retoričke vrijednosti, koje historičar

mora interpretirati pri rekonstrukciji prošlosti. Suprotno od takvog stava kreću se tendencije profesionalnih historičara – zapaža La Kapra – koji čitaju tekst isključivo kao izvor informacija i tako se drže dokumentarizma, strahujući da poremete hijerarhiju među izvorima koju je definirala kritika izvora još u XIX stoljeću. On ne podržava Vajtov stav da se dokumenti mogu čitati na bezbroj načina, i smatra da je Vajt poetičkom koncepcijom historiografiju uveo u subjektivni relativizam. Historičari moraju voditi računa o znanstvenom čitanju tekstova, ali isto tako ne smiju retoričke osobine teksta zanemariti, niti retorici dati propagandističku ulogu. La Kapra kritizira fetišizaciju arhivskih istraživanja, ne preferira jedinstvena stajališta, kritikuje koncept *totalne historije*, romane smatra putokazom (historičarima) za tumačenja, zalaže se za dijalog teksta i konteksta, te upozorava da za historiografiju nije rješenje kruti dokumentarni objektivizam ni relativistički subjektivizam, jer i jedan i drugi zapostavljaju dijaloški koncept razumijevanja povijesti. Smatra da će historiografiji biti imanentna *vis vitalis* u onoj mjeri u kojoj bude prihvatila kritičko propitivanje svojih metoda. U svojim epistemološkim raspravama Vajt i La Kapra upozoravaju da je nemoguće promijeniti metodologiju proučavanja povijesti bez promjene definicije povijesne zbilje. Oni od historičara zahtijevaju aktivniji odnos prema tekstu. Iako profesionalni historičari nisu ostali ravnodušni na ove kritike, čini se da zazorno posmatraju fikciju u pisanju historiografskih tekstova i insistiraju na razdvajanju fikcije i činjenica, navodi historičarka Nada Kisić Kolanović. Prepoznatljiv je utjecaj postmodernizma na brojne različite varijante nove kulturne historije, ali ne i prihvatanje postmodernističkih tvrdnji da je povijesna zbilja nespoznatljiva (Kisić-Kolanović, 2003, p. 217–233).

Generalno gledajući, postmodernističke teze odbacuju mogućnost rekonstrukcije povijesne istine. Glavna težnja postmodernista je dekonstrukcija jaza između jezika o prošlosti i same prošlosti. Time se oduzima opravdanje historiji da postoji kao znanstvena disciplina, jer je povijest iza sebe ostavila samo nespoznatljive tekstove kao tragove prošlosti. Postmodernistički svijet je skeptičan prema modernističkim metodološkim postavkama, kao što su: povijesna istina, velike pripovijesti i objektivnost historičara, koju smatraju modernističkim mitom. Smatra se besmislenim empirijsko istraživanje, kao i uvjerenje o bliskom podudaranju između povijesne zbilje i njene historiografske ekspozicije. Historičari se ne trebaju baviti istraživanjem povijesnih činjenica i nastojati ponuditi relativno istinite obavijesti o njima, nego bi primaran zadatak historičara bio bavljenje tekstovima i diskursima. Iako se u suštini ne slaže sa postmodernističkim konceptima, Mirjana Gross je smatrala da ipak treba priznati da se neke postmodernističke kritike odnose na

stvarne slabosti historijske znanosti, ali takve kritike su bile izrečene mnogo prije pojave zahtjeva za dekonstrukcijom. Historičari su i u ranijem dobu bili svjesni mnogih aporija historijske metodologije. Naprimjer, mit o apsolutnoj istini su odbacili i analisti, nije upitna ni spoznaja o manjkavosti povijesnih izvora; profesionalni historičari su bili (i ranije), kao što su i sada, svjesni neizbježnog selektivnog pristupa u istraživanju, pristrasnosti i zavisnosti od suvremenih ideja, kao i činjenice da je svaki istraživački rezultat nepotpun i provizoran. Slabosti historiografije leže i u nerelevantnim publikacijama akademske historiografije, u ideološkoj pristrasnosti historičara i fragmentaciji historijske discipline, smatrala je Gross. Sličnog mišljenja je i Džeremi Blek, koji navodi da se veći broj postmodernističkih kritika zasniva na zastarjelim stereotipnim opisima rada historičara – vjerovanje u potpunu objektivnost, muško šovinističko i ideološko usmjerenje historiografije, koje su perifernim učinili analisti, marksisti, društvena i kulturna historija. Sumnja historičara u mogućnost iznalaženja potpune istine o povijesnoj stvarnosti uvijek je postojala. Međutim, Gross navodi, postmodernisti smatraju da se istina uopće ne može spoznati, i da istina ne postoji van jezika. U tom slučaju, znanje o prošlosti stečeno istraživanjem bilo bi samo ideološka konstrukcija koja služi određenim interesima moći, a historiografija bi činila skup mitova koji određuju kolektivne identitete.

Kako odgovoriti izazovima postmodernizma? Mnogi historičari smatraju da je dovoljno ignorirati kritike i ne upuštati se u rasprave. Ipak, neki smatraju da postoje dobri razlozi za pružanje otpora. Blek i Makrejld (MacRaild) kao glavni razlog za pružanje otpora postmodernizmu navode njegov nihilistički odnos prema historijskoj znanosti, kojem nije cilj izmjena i poboljšanje historijske metodologije, nego potpuno odbacivanje vjerovanja historičara u mogućnost spoznaje povijesne zbilje putem proučavanja povijesnih izvora (Blek i Makrejld, 2007, p. 195–203). Mirjana Gross je također smatrala da se postmodernizam mora shvatiti vrlo ozbiljno, i da je potrebno u njegovim neekstremnim konceptima uočavati pozitivne kritike, koje bi mogle doprinijeti razvoju novih pristupa historiografiji, iako je bila svjesna da postmodernistička kritika može kod mnogih izazvati nesigurnost i zbunjenost, jer ne nudi novi put, nego samo uvjerava da je sve relativno, da se ništa ne može znati i da je nastojanje da se nešto spozna zapravo ideologija.

Historičarka Zdenka Janeković-Römer u radu *Povijesna spoznaja i metodologija povijesti u postmoderni* (1999–2000), između ostalog, piše o mogućoj novoj metodologiji povijesti i budućnosti historije u postmodernističkom dobu. Ovaj rad je zanimljiv odgovor profesionalnog historičara na izazove postmodernizma. Bez obzira na to što postmodernizam ne nudi novu (kva-

litetniju) koncepciju znanja, nakon što je podrio modernističke koncepte, autorica Römer je sigurna da je deplasirano vraćanje tradicionalnoj metodologiji koja je previđala značaj tekstualnosti vlastitih publikacija. S druge strane posmatrano, nije prihvatljiva ni apsolutna apsorpcija povijesti u tekst. Prema novim preporukama, historiografija se ne mora temeljiti na jednoj metodološkoj praksi (iako se nikada nije ni temeljila). Može koristiti različite pristupe, koji trebaju biti podložni stalnoj kritici i otvoreni za promjene. Na tom tragu razvilo se nekoliko metodoloških pristupa – narativni pristup bez teorijske osnove, metoda kontekstualizacije ili razumijevanja – koji su generirali niz historiografskih djela, koja su usvojila postmodernističku kritiku i započela istraživati nove spoznajne i literarne mogućnosti historije.

Römer smatra da historiografija ne smije odbacivati teoriju i mora prihvatiti epistemološko značenje vlastite forme. Bez teorijske osnove historija bi se transformirala u više disciplina, jer bi svaki autor imao osobnu teoriju; širi konsenzus ne bi bio moguć, te bi tako historija kao znanstvena disciplina nestala. Kada piše o epistemologiji, autorica ne misli na apsolutne modernističke postavke, nego ih vidi kao regulativne ideje. Tradicionalni model znanja podrazumijevao je opis činjenica koje historičar prikuplja analizom izvora. Na takva uvjerenja postmodernisti odgovaraju da su i izvori tekstovi, što znači da pored dokumentarističke imaju i literarnu dimenziju, te se ne mogu čitati pozitivističkim pristupom, koji je podrazumijevao puko prikupljanje činjenica. Postmodernističko čitanje izvora, koje primjećuje literarnu dimenziju i njihovu interpretativnost, ukida tradicionalističku podjelu na primarne i sekundarne izvore. Tradicionalna historiografija je fetišizirala službene dokumente kao izvore istine, dok je sekundarne smatrala nepouzdanim. Takva podjela dio je iluzorne potrage za potpunom i konačnom istinom, smatra Janeković-Römer, i dalje objašnjava kako su i sekundarni izvori tragovi prošlosti koji otkrivaju motive, namjere autora etc. Kada analizira modernističko vjerovanje u objektivnost činjenica koje se kao takve nalaze u izvorima, Janeković-Römer je mišljenja da je krivo uvjerenje da se proučavanjem izvora može dosegnuti potpuna istina, jer gotove priče ne čekaju u arhivima. Historičar svojim pitanjima upućenim izvorima i svojim interpretacijama, zapravo daje stvarno značenje povijesnim događajima. Sami izvori svojim karakteristikama određuju istraživačke dosege. Autorica se ne slaže ni sa postmodernističkom kritikom da je arhivsko istraživanje fetišizirano (precijenjeno) i da se svodi isključivo na kritiku izvora, jer istraživanje arhivskih izvora nužno ne isključuje i njihovu lingvističku obradu. Takvi izvori se koriste na isti način kao i objavljeni dokumenti. I prije postmodernizma, historičari nisu imali dilema da se posao povjesničara ne

završava sa kritikom izvora, ali nju ne treba isključivati; kritika izvora i dalje ima značaj u radu historičara.

Rezimirajući svoja razmišljanja o karakteru historije u doba postmodernizma, Janeković-Römer između ostalog zapisuje:

Povijest mora biti fundirana tako da uključuje i zanat i literarnost i subjektivnost, i glas prošlosti i uho sadašnjosti. Povjesničari moraju afirmirati znanje kao perspektivu i odustati od uzaludnihi nepotrebnih napora da izbrišu iz svog rada sebe, vrijeme i mjesto koje ih određuje. Objektivnost nije moguća, ali je moguće pošteno i otvoreno zauzimanje pozicije. Modernistička „objektivnost“ zapravo je prikrivena subjektivnost (...). Spoznaja i ne može biti nego subjektivna, jer bez subjekta ne postoji (...). Svijest o ograničenosti i subjektivnosti povijesne spoznaje je nešto sasvim različito od ideologizacije i interesne zloupotrebe povijesti. Povjesničari biraju činjenice, organiziraju ih u skladu s (...) mišljenjem i sposobnostima, njihove su priče nepotpune, ali to ne znači da su nužno iskrivljene i lažne. Tvrditi tako nešto znači biti zarobljen u modernističkoj slici apsolutne i objektivne povijest i zaboraviti na subjektivnu perspektivu koja je već uvelike ugrađena u temelje discipline. (Janeković-Römer, 1999–2000, p. 215)

Završetak

Kako smo uvidjeli, postmodernizam ne nudi nikakve nove epistemološke smjernice, ne rješava od ranije poznate aporije svojstvene historijskoj znanosti, niti to pokušava. U svojoj radikalnoj verziji, postmodernizam historiografsku metodologiju temelji na teorijskom nihilizmu, tvrdeći da je historiografski tekst zapravo fikcija, i tako smješta historiografiju u procjep između znanosti i umjetnosti, smatrajući je ni korisnom ni štetnom. Postmodernisti ne pokušavaju redefinirati historijsku metodologiju. Oni historiografska djela smatraju ideološkom konstrukcijom koja nije u vezi sa poviješću, jer historičari komuniciraju sa tekstovima, preko kojih ne mogu spoznati povijesnu zbilju (istinu). U svojoj ekstremnoj verziji – na temelju teorijskog nihilizma – postmodernizam delegitimira historijsku znanost, smatrajući je insuficijentnom za saznavanje istine o povijesnom procesu.

Iako mnogi historičari smatraju da postmodernističke koncepcije treba ignorisati, nama je ipak bliže stajalište da se postmodernističkom podrivanju historijske znanosti treba suprotstaviti. Historičari moraju učiniti napor i redefinirati karakter historijske znanosti u postmodernističkom kontekstu.

Neophodno je odrediti osnovne principe (pravila) historijske metodologije (koji će biti otvoreni za stalno propitivanje), oko kojih će se steći opći konsenzus. Historija će izgubiti karakter znanosti ukoliko ne obezbijedi teorijsku osnovu, ne definira predmet istraživanja i izvore saznanja, uzimajući u obzir postmodernističku kritiku. Modernistički historičari nisu imali dilema oko osnovnih postavki historijske metodologija (prikupljanje izvora, kritika izvora, ekspozicija) i vjerovanja u mogućnost spoznaje povijesne zbilje (istine), koja nije potpuna i apsolutna. Razlike su postojale u primjeni (izboru) metoda, opsegu proučavanja i karakteru ekspozicije (naracija, uopćavanje, objašnjenje, etc.). Nasuprot tome, postmodernizam je proglasio irelevantnom tradicionalnu historiografsku metodologiju, i s obzirom da nije ponudio svoju verziju, otvara prostor za metodološku anarhiju (u kojoj će se i bez oslonca na izvore pisati historija, koja je ustvari fikcija), koja će individualizirati bavljenje poviješću i učiniti ga potpuno neznanstvenim, a time i nekorisnim. Ukoliko žele da historiji u postmodernom dobu osiguraju *raison d'être*, profesionalni historičari nužno moraju modernističku historijsku metodologiju osnažiti jasnim stavovima, kojima će derogirati irelevantne postmodernističke zahtjeve, uz uvažavanje eventualnih konstruktivnih elemenata postmodernističke kritike

I pored neupitnog njegovog značaja, postjugoslavenskoj historijskoj misli nije prioritetno rješavanje pitanja određenja profesionalnih historičara prema postmodernističkom poimanju historije. Dominantnije su rasprave o reviziji povijesti, revizionizmu (v. Katz, 2007), mitologizaciji (up. Kamberović, 2003) i ideološko-političkoj (re)interpretaciji povijesti. Ipak, manje je onih historičara koji se upuštaju u legitimnu reviziju povijesti (koji vrše nove uvide u povijesne procese na temelju novih izvora ili novih metoda i interpretacija) od broja revizionista (koji povijest podređuju suvremenim političkim interesima) i autora mitologiziranih nacionalnih historija. Da li su i ovakve tendencije u postjugoslavenskim historiografijama izronile iz postmodernističkih valova?

Literatura:

- Avdijev, V. I., (2007). *Istorija starog Istoka*. (M. Marković, prev.) Beograd: Logos art.
- Blek, Dž. i Makrejld, D. M. (2007). *Izučavanje istorije*. (Đ. Trajković, prev.). Beograd: Clio
- Cvijović Javorina, I. (2012). Oralna historija: problemi, mogućnosti i primjena među povjesničarima. *Radovi*, 44, 439–450.
- Domović, Ž., Anić, S. i Klaić, N. (1998). *Rječnik stranih riječi: tuđice, posuđenice, izrazi, kratice i fraze*. Zagreb: Sani – plus.

- Đurđev, B. (1974). Značaj istorije u našem savremenom društvu. *Prilozi*, 10(2), 11–28.
- Đurđev, B. (1978). Istorija ljudi ne može biti potpuna negacija njihove prirodnosti, nego... (Kako Mirjana Gross tumači „moje“ shvatanje istorije). *Prilozi*, 14–15, 441–470.
- Đurđev, B. (1978). Strukturalizam i kriza historije. *Časopis za savremenu povijest*, 1, 91–104.
- Đurđev, B. (1980). Riječ-dvije povodom odgovora Mirjane Gross. *Prilozi*, 17, 305–308.
- Gross, M. (1978). Je li historija društvena ili prirodno-historijska znanost? *Časopis za savremenu povijest*, 1, 105–129.
- Gross, M. (1978). Metodološki problemi strukturalne historije s posebnim obzirom na stupanj razvoja jugoslavenske historije. *Časopis za savremenu povijest*, 1, 71–89.
- Gross, M. (1980). Dva nespojiva svijeta. *Prilozi*, 17, 309–310.
- Gross, M. (1996). Plaidoyer za profesionalnu historiografiju. *Radovi*, 29, 7–10
- Gross, M. (2006). O historiografiji poslednjih trideset godina. *Časopis za savremenu povijest*, 2, 583–609.
- Gross, M. (2009). Dekonstrukcija historije ili svijet bez prošlosti. *Historijski zbornik*, 1, 165–194.
- Gross, M. (1979). Koji su zapravo osnovni problemi naše historijske znanosti?. *Prilozi*, 16, 239–261.
- Ibn Haldun – jedan od najpoznatijih arapskih srednjovjekovnih znanstvenika (1406.)*. (n. d.). Povijest. hr, <https://povijest.hr/nadanasnjidan/povjesnicar-ibn-haldun-najpoznatiji-srednjovjekovni-znanstvenik-iz-tunisa-1406/> (29.6.2020)
- Ali ibn al-Husayn al-Masudi*. (n. d.). Encyclopedia.com. <https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/ali-ibn-al-husayn-al-masudi>, (24.6.2020)
- Janeković-Römer, Z. (1999–2000). Povijesna spoznaja i metodologija povijesti u postmoderni. *Radovi*, 32-33, 203–220.
- Juzbašić, DŽ. (ured.). (2010). *Naučno djelo akademika Branislava Đurđeva: zbornik radova sa Međunarodnog okruglog stola održanog u Sarajevu 4. decembra 2009*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- Kamberović, H. (2006). O glavnim problemima historije Bosne i Hercegovine. *Prilozi*, 35, 217–222.
- Kamberović, H. (2012). *Historiografija u Bosni i Hercegovini u službi politike*. Zagreb: Srednja Europa.
- Kamberović, H. (ured.). (2003). *Historijski mitovi na Balkanu: zbornik radova*. Sarajevo: Institut za istoriju.
- Katz, V. (ured.). (2007). *Revizija prošlosti na prostorima bivše Jugoslavije: zbornik radova*. Sarajevo: Institut za istoriju.
- Kisić-Kolanović, N. (2003). Historiografija i postmoderna teorija pripovijedanja: Hayden White i Dominic La Capra. *Časopis za savremenu povijest*, 1, 217–233.
- Kožar, A. (1994). *Uvod u historiju (skripta)*. Tuzla.
- Maškin, N. A. (2005). *Istorija starog Rima*. (M. Marković, prev.) Beograd: Naučna KMD.
- Matijašić, R. (2018). Livije, Tit. *Istrapedia*. Last modified: 9. 2. 2018. <https://www.istrapedia.hr/>

hr/natuknice/2370/livije-tit

- Mesihović, S. (2015). *Orbis Romanvs: udžbenik za historiju klasične rimske civilizacije*. Sarajevo:Elektronsko izdanje. <https://books.google.ba/books?id=7rjxBwAAQBAJ&lpg=PA29&dq=fasti%20spiskovi%20%20imena%20magistrata&hl=hr&pg=PA29#v=onepage&q&f=true> (3.7.2020.)
- Pelesić, M. (2009). Oblikovanje i rastvaranje života u eliksiru vremena (omnibus – studija o modernoj historiji) ili glasine o začecu historijske znanosti u ideološkom zagrljaju i njihovo utapanje u brzacima istine. *Historijska traganja*, 4, 127–198.
- Raoul Glaber. (n. d.). *Imago Mundi: Encyclopédie gratuite en ligne*. <http://www.cosmovisions.com/Glaber.htm>
- Selimović, E. (2015). Upotreba kulturno-historijskog naslijeđa u nastavi historije: multiperspektivni pristup. *Baština sjeveroistočne Bosne*, 7, 149-172.
- Stančić, N. (2012). Mirjana Gross (1922–2012). *Pilar: časopis za društvene i humanističke studije*, 14, 152–159.
- Stanić, V. (2009). Francuska istoriografija u XX veku – izazov multidisciplinarnosti. *Sintezis*, 1(1), 203–217.
- Šunjić, M. (1984). O istoriji u srednjem vijeku i istoriji srednjeg vijeka (in usum scholarum). *Prilozi*, 20, 29–62.
- Udaljcov, A. D., Kosminski, J. A., Vajnštajn O. L., (1950). *Istorija srednjeg veka I*. (M. Marković i I. Božić, prev.), Beograd: Naučna knjiga.
- Vučković, A. (2017). Intervju sa Husnijom Kamberovićem. *Noema: časopis za društvenu i humanističku misao*, 4, 81–89.
- Vujaklija, M. (1980). *Leksikon stranih reči i izraza*. Beograd: Prosveta.

HISTORICAL SCIENCE BETWEEN TRADITIONAL HISTORIOGRAPHY AND POSTMODERN CRITICISM IN THE LIGHT OF SEVERAL WORKS OF HISTORIANS FROM BOSNIA AND HERZEGOVINA AND CROATIA

Elvir Selimović

Sarajevo
elvir.selimovic117@gmail.com

In the first part of the paper, by using relevant literature, the author offers an overview of the development of historiography from antiquity to the end of the 20th century, presenting the basic characteristics of historical thought, epistemological guidelines and applied methodological practices in ancient historiography, historiography in the Middle Ages and historiography in the 18th, 19th and 20th centuries. In the second part of the paper, the author describes postmodernist historiographical concepts, compares them with the basic principles of traditional historiography, and based on the views of professional historians, points to possible traces of development of a new methodology of historical science in the context of postmodernism.

Key words:

*history, science,
traditional
historiography,
postmodernism*